

SORSKÉRDÉSEK

Önkép és magyarsággép a Baranya megyei németeknél

1986–1987-ben a Baranya megyei tanács szorgalmazására, megyei program részeként több intézmény – a Baranya Megyei Levéltár, a Janus Pannonius Tudományegyetem Történelem-tudományi és Nemzetiségi Intézete és a budapesti állami Gorkij könyvtár nemzetiségi osztálya – összefogásával indult itt a nemzetiségek sokoldalú helyzetfelmérő szociológiai vizsgálata. A kutatás olyan tények és összefüggések feltárására törekedett, amelyek fényt vetnek a nemzetiségi identitástudat megőrzésének, erősítésének feltételeire, illetve lehetőségeire, módozataira. Ekkor már ezernyi jel tanúsította: erősödik a társadalomban az *önismeret igénye*, ha pedig igazán tudni akarjuk, kik és milyenek vagyunk – alaposan meg kell ismernünk hazai nemzetiségeinket is. Helyzetüket, tudatukat, igényeiket. S azt is, mit gondolnak a többségi nemzetről, a magyarról.

A kutatásra Baranya megye 12 olyan két vagy több nemzetiséglakta településén került sor, amelyek az elmúlt évtizedek gazdasági, demográfiai, történelmi eseményeinek szemszögéből jellegzetesnek tekinthetők. A vizsgálat végső szakaszára kijelölt települések kiválasztásában, akárcsak a helyi felmérés megszervezésében *Füzes Miklós*, a Baranya Megyei Levéltár főmunkatársa játszott döntő szerepet.

A *kutatott települések népességének nemzetiségi összetétele*¹ a következőképpen alakult: Mecseknádasd (Nadasch): német 82%, magyar 18%; Gyód (Jód): német 73%, magyar 27%; Bóly (Bohl): német 53%, magyar 47%; Nagynyárád (Grossnearad): német 48%, magyar 52%; Nagykozár (Kozar): német 31%, magyar 29%, délszláv 40%; Dunaszekcső (Seetschke): német 31%, magyar 68%, szerb 1%; Vokány (Wokan): német 30%, magyar 70%; Gödre (Kédri): német 23%, magyar 77%; Mágócs (Magotsch): német 22%, magyar 78%; Károly (Khatol): német 18%, magyar 10%, délszláv 72%; Hidas (Hidas): német 10%, magyar 90%.

A nemzetiségi lakosságból 10% reprezentatív mintán (helybeli pedagógus kérdezőbiztosok által) 114 kérdésből álló, névtelen és önkéntes kérdőív segítségével vizsgáltuk a kérdést, amiből itt most csak a jelzett témakört mutatjuk be a 721 válasz alapján.

Elsősorban azt vizsgáltuk, hogy mennyire objektív és összetett bennük a saját nemzetiségi csoportról és a „külső csoportról” kialakított kép, hogyan érzékelik „másságukat”, milyenek a megkérdezettek ismeretei, hogyan befolyásolják képzeletüket, véleményüket az eltérő települési-történelmi sajátosságok vagy a társadalmi demográfiai változók, és milyen az együtt-élő csoportok egymáshoz való viszonya. Ennek céljából összevetést, összehasonlítást – illetve megkülönböztetést – kértünk tőlük, egyrészt: (1) saját nemzetiségi csoportjuk és a többségi magyar lakosság között. (2) másrészt, saját csoportjuk és a baranyai délszláv nemzetiség között. Ugyanakkor más típusú kérdésekkel visszatértünk ezeknek az összefüggéseknek a vizsgálatára, konkrétan arra a kérdésre, miként vélekednek a határokon túl élő magyar kisebbségekről, valamint a háború után Baranyába betelepített magyar népcsoportokról.

A két pontra vonatkozó kérdéseink a következőképpen hangzottak: véleménye szerint miben különbözik leginkább a német nemzetiség a magyartól? véleménye szerint, miben különbözik leginkább a német nemzetiség a horvát, illetve szerb nemzetiségtől?

A véleményeket zárt kérdéssel vizsgáltuk, s a megadott válaszok mellett lehetőséget nyújtottunk az ezektől is eltérő – máskülönben jelentéktelen számúnak mutatózó – „egyéb” vélemények számára is.

A felmérés évében – 1987-ben – a nemzetiségek „kérdőíves” vizsgálata (ahogyan a falusi

¹A nemzetiségi községek előzetes adatai. Baranya megye. Tanácsi minősítés. KSH, 1980. 14–19. old.

lakosság szemében ez megjelent) Magyarországon újszerű és szokatlan dolognak számított az addigi néprajzi vagy helytörténeti vizsgálatok után. Ezért, de más okokból is számítottunk a kutatásba vont személyek bizonyos fokú tartózkodására, óvatosságára, esetleges bizalmatlanságára, ezekből következően még a névtelen és önkéntes, helyi pedagógusokkal alkalmazott kérdőív némely válaszában megkerülésére, megtagadására is. A fenti két kérdés esetében ez úgy mutatkozott, hogy az első esetében csak a megkérdezettek 71 százaléka válaszolt. A második kérdés esetében viszont a beérkezett válaszok számát befolyásolta az a tény is, hogy saját tapasztalatok híján egyesek nem tudtak összevetést tenni a német és a horvát vagy szerb csoport között, így itt csak 63 százalékuk válaszolt.

1. táblázat

Véleménye szerint miben különbözik leginkább a német nemzetiség

A válaszok megnevezése	a magyartól		a horvát illetve a szerb nemzetiségtől	
	válasz	%	válasz	%
Nyelvében	256	50	269	59
Viseletében, szokásaiban	123	24	69	15
Belső tulajdonságaiban	41	8	9	2
Kultúrájában	36	7	32	7
Egyéb téren (több tényező)	26	5	14	3
Nemzeti tudatában	20	4	55	12
Külső fizikai jellemzőiben (arc, haj, termet, stb.)	10	2	9	2
Összesen	512	100	456	100

A válaszok megoszlása alapján úgy tűnik, a német kisebbség közelebb érzi magát nemzeti tudatában a *magyarsághoz*, mint más, vele együtt élő kisebbséghez: a szerbekhez vagy a horvátokhoz. Magyarazat lehet erre a megkérdezettek kétkulturájúságában jelen lévő magyar elem, a magyar kultúra ismereti és érzelmi közelsége, a kettős kötődés tudati megnyilatkozása, és általában a magyar társadalmi-kulturális közeg mindennapos, többségi jelenléte, ellentétben a kisebbségben lévő, ritkábban jelen lévő és a németek által jóval kisebb mértékben vagy csak felületesen ismert délszláv kultúrával. De akad más magyarázat is, amely szerint a horvátok nemzeti tudati különbözősége abban állna, hogy „büszkén vallják horvát voltukat”, ellentétben a németekkel.

Az általános *kulturális* különbségeknek megnevezett viszonyok tekintetében már nem nagyok a csoportok közti eltérések: a válaszadók 7 százaléka véli leglényegesebb megkülönböztető vonásnak a kulturális jeveket.

A *belső tulajdonságoknak*, valamint az *antropológiai jellegzetességeknek* (arc, haj, termet stb.) csekély jelentőséget tulajdonítanak a megkérdezettek, de itt is akad olyan vélemény (az adatközlők 2–8 százaléka), amely szerint ezek a leglényegesebb megkülönböztető vonások. Végül is a nagy többség véleményét fejezik ki azok a válaszok, amelyek szerint e téren „nincsenek különbségek, mert már elmosódtak” (Bóly, 50–59 éves nő); „szerintem ma már nem különböznek tőlünk” (Mecseknádasd, 50–59 éves nő).

Nem érdektelen a baranyai német lakosságnak a „belső tulajdonságok” és az „egyéb” válaszcsoporthoz felsorolt csoportjellemzőinek bemutatása, függetlenül ritka előfordulásuktól. Leginkább az etnikai jellemzők állandóságát bizonyítják ezek is, de ugyanakkor felvetnek egy érdekes, talán további kutatások által elmélyítendő szempontot: önismeretükre vonatkozó sztereotíp vonások változatainak szegénysége,² és általában az e téren tapasztal-

²A lehetőségek milyen széles skálája állhatott volna rendelkezésünkre, azt *Allinger Jánosnál*, Hidas község történetének megírójánál láthatjuk, aki oldalakon keresztül jellemezte az 1945 előtti hidas német típust. Ld. *Albert Gábor*: Emelt fővel. 1983. 399–402. old.

Kisnyéridi németek (Lantos Miklós felv.)

ható szükségességük ellentétben áll a betelepített székelyek – a „külső csoport” – jellemzésénél konstatált bőbeszédűségükkel, ismereteik sokrétűségével. De úgy tűnik, ezek a csekély számban felsorolt jellemzők is joggal emlékeztetnek arra a kutatók által leszögeezett tényre, hogy saját csoportunkat hajlamosabbak vagyunk kedvezőbben értékelni, mint egy külső csoport tagjait.

Válaszaik mindenesetre tükrözik nemzetiségi önismeretük szintjét, s többüknek alkalmat szolgáltatott az önvizsgálatra, a viszonyításra, a nemzeti lényeg támpontjainak keresésére, meghatározására.

A válaszadók néha egyszerre használnak kedvező és kedvezőtlen tulajdonságokat ön jellemzésükre, s a felsorolt sajátosságok valóban a „nemzedékről nemzedékre átadott” tudás régebbi, kissé fakult tárából kerülhettek elő. Nehéz feladat várna a kutatóra, ha most el kellene döntenie és kiválasztania a beérkezett válaszok közül, melyek tartalmazznak valós tényállást, és melyek azok, ahol végetér a tárgyyszerű észlelés, és torzult értékeléssel állunk szemben, azaz előítélettel, amely természetesen lehet negatív, de pozitív töltetű is. (Mint ahogyan egyik válaszadónk szóhasználata ráérezett erre: „nincsenek *rossz* előítéleteim”).)

De, ítélezés helyett soroljuk fel inkább vázlatszerűen a leltárba vett vonásokat. Kevésbé fakadnak önjellemzésből – amint gyakoribb ez a baranyai délszlávok esetében –, de nem is kimondottan idealizáltak. Ezek szerint: a svábok (alkatilag) szorgalmasabbak, munkaszere-
többek,³ meggondoltabbak, mint más, együttélő lakossági csoportok; nem máról holnapra élők, mulatók, hanem a munkából csinálnak értéket; a svábok összetartók, segítik egymást; a szerbek agresszívebbek a németeknél; a svábok büszkébbek; a németek nagyhangúak; „meglovagolják németiségüket”; „a németek idegenek maradnak, úgy érzik, nekik többet kell produkálniuk ahhoz, hogy érvényesüljenek”; „a svábok dolgozóbbak”; „a svábok szorgalmasabbak, takarékosak”; „viselkedésükben különböznek”; „munkamorálban különböznek, de ez a mai fiatalokra nézve kevésbé igaz”; „a fiatal generáció semmiben sem különbözik, az idősebbek belső tulajdonságaikban (szerények, visszahúzódnak, dolgo-
sak) és szokásaikban különböznek”.

A németek munkaszerezetének elismerése, történelmi gyökerei tárulnak fel a válaszokból. A baranyai német kultúra sajátos értékrendjét és magatartásmeghatározó erejét vizsgálva, majd összevetve azt a magyar kultúra azonos vonatkozásaival, Andrásfalvy Bertalan 12–13 lényegi pontba foglalta a legjellemzőbb eltéréseket. Ezek közül a 11. pont a „szorgalom, az emberi teljesítőképesség szinte természetellenes tisztelete... a legfőbb emberi értékmérő...” Bár ezeket a vonásokat inkább egy régebbi időszakra (1930-ig menően) tartja érvényesnek, hiszen a mezőgazdaság „szocialista” átszervezése alapjaiban változtatott a helyzeten, elismeri, hogy a magyar és a német népcsoportok értékrendje ma is eltérő sajátosságokat hordoz.

Feltételeztük, hogy a németek által közvetlen tapasztalatból vagy csak közvetve – esetleg még úgy sem – ismert magyar népcsoportok iránt bizonyos fokú érdeklődést mutatnak. Ezért ebben nemcsak az ismeretük vizsgálatára törekedtünk, hanem a többségi magyarság sorsa, történelme iránti nyitottságukat is igyekeztünk feltárni.

Nagyon érdekes és sokszor részletes válaszok gyűltek össze, annál is inkább, mert itt a megkérdezettek a kérdés megszerkesztése révén nyitott válaszlehetőséggel élhettek, amelynek ugyan bonyolultabb volt a feldolgozása, de az eredmények kárpótolják az erőfeszítésért.

A fölített három kérdés közül az egyik a szomszédos országokban, hozzájuk hasonlóan nemzetiségi sorban élő, a másik kettő pedig a hazai, környezetükben élő, Bukovinából, illetve a Felvidékről érkezett magyarokkal (székelyekkel) kapcsolatos vélemények iránt érdeklődött. A három kérdés közül az elsőre több válasz érkezett, mint a következő kettőre; s összevetve a délszláv kérdőívek eredményeivel, megállapíthatjuk, hogy a baranyai németek tényismerete ezen a téren gazdagabb, magasabb színvonalú, mint a megyében élő délszlávoké.

Mielőtt részleteiben elemeznénk a válaszokat, még megjegyezzük, helyzetfelmérésünk reméljük sokat veszített időszerűségéből, legalábbis a téves, zavart információkat illetően, ugyanis felmérésünk éve – 1987 – óta fordulat következett be a magyar kisebbségekhez való hivatalos hazai álláspontban, aminek eredményeként a tömegkommunikáció gyakoribb és realisabb beszédmává avatta sorsukat. Így, az alábbiakban elemzett tájékozatlanság – reméljük – már csak egy, a múltba vesztett történelemoktatás hiányosságait, mulasztásait példázza ékesen.

(1) A határainkon túli magyarokat illetően a két ellenpólus: Románia és a Nyugat. A leginkább az illető országról tájékozottak, ahol magyarok élnek, a *belyzetet* illetően azonban általánosságokra támaszkodnak, és az információ forrását is gyakran a „hallomás”-ban jelölik meg. Jellemző megfogalmazások: „Romániában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Ausztriában élnek még magyarok”; „A szomszédos országokban, sőt az egész világon”; „Az egész világon szétszórva”; „Romániában a legtöbb. Napirenden vannak a nemzetiségi konfliktusok. Még Csehszlovákiában, Jugoszláviában, a Szovjetunióban (is élnek), és az emigránsok”. „A környező országokban él a legtöbb, de az egész világon megtalálhatók. Romániában nemzetiségi viták vannak”.

³Erre vonatkozóan ír Andrásfalvy Bertalan *A nemzetiségi és néprajzi csoportok szerepéről című tanulmányában* a különböző néprajzi csoportok eltérő értékrendjéről és a sváboknak „az önkímélet nem ismerő” szorgalmáról. Baranyai Levéltári Füzetek. Pécs, 1985. 72. sz. 454. old. Uő. írja másutt: „Aki sváb, annak az életben a legnagyobb öröme az volt, ha társai, s azok legtekintélyesebbjei szorgalmát és takarékoságát dicsérték. (Munkára) éhes sváb – a legnagyobb dicséret.” Ld. Andrásfalvy Bertalan: *Ellentétes értékrendek összeütközése és polgárosodás*. Tiszatáj, 1973. 8. sz. 105–110. old.

Sok a téves információ is, ilyen válaszokat kaptunk: „A Csehszlovákiában élő magyarok nem nagyon szeretik az itteni magyarokat.” (Mágocs, 15–19 éves nő); vagy más általános megjegyzéseket. Érdekesen különbözik a tájékozottság foka településenként: Vokányban, Mágocson például a megkérdezettek jóval kevesebbet tudtak mondani e tekintetben, mint a mecseknádasdiak, akik talán a leginformáltabbnak bizonyultak.

(2., 3.) A székelyekre általában és a betelepített magyarokra vonatkozó kérdésekre, mint említettük, kevesebb válasz érkezett, ugyanakkor tudásuk összetettségét értékelve megállapíthatjuk, hogy e téren sokkal tájékozottabbak, ezek a kérdések jobban megmozgatták a nemzetiségi tudat „mélyvizeit”.

A gyakori „nem tudom kicsodák”; „nem volt kapcsolatom velük”; „semmit nem tudok”; „nem hallottam róluk”; „nem tudom”; „mindenhon élnek”; „nem nyilatkozom”; válasz, azaz válaszkerülés mellett fellépnek még a *hamis vagy teljesen zavart* információra építő groteszk válaszvariációk is. Ezek szerint például a székely „a románoknak egy fajtája” lenne; vagy, „egy idegen nép, nem magyarok, akiket határőriséggel bíztak meg, ezért kiváltságokat kaptak. Elmagyarosodtak” – például ezeket tudja róluk egy 50–59 év közötti mecseknádasdi férfi. Ide sorolhatunk még olyan válaszmonstrékat, mint; „balkáni nép” (Vokány, 20–24 éves férfi); „román–magyarokról nem sokat tudok (Kátoly, 30–39 éves férfi); „az első időkben nehézségek voltak a románokkal” (Mágocs, 30–39 éves nő); „Erdély-Havasalföldről származnak” stb.

A teljes vagy részleges tájékozatlanság a legfiatalabb korosztálynál (15–19 éveseknél) a leggyakoribb. De az elmúlt években ez nem kizárólag a német nemzetiséget jellemezte: Albert Gábor írja: „A csángók és a bukovinai székelyek ügyében az egész magyar társadalom egyetemesen tájékozatlan. Így fordulhat elő olyasmi, hogy például sokan még azt sem tudják, milyen nyelven beszélnek a székelyek.”⁴

A kutató számára, aki igyekszik kerülni bármely érzelmi azonosulást, a valamikor hontalanná vált kisebbséggel, lehangoló, de ugyanakkor magyarázható a számos esetben előforduló, székelyeket illető *szélsőséges, indulatos megjegyzés*. Sok mindenre lehet ezekből következtetni, elsősorban jellemző, hogy – kevés kivételtől eltekintve – székelyeken túlnyomóan a Baranyába (is) betelepített bukovinai székelyeket, esetleg moldvai csángókat értik. A hányatott sorsú népcsoport, Baranyába érkezvén, igencsak ellentmondásos helyzetbe került. A székelyek betelepítésének egyik kutatója így ír erről a hatvanas évek végén: „a büntudatban megriadt németek felizgatott fantáziája csavargó nomád népet vélt látni a sok szervenésben megviselt, kétségtelenül nem valami piacos megjelenésű székelyekben”.⁵

Albert Gábor alnyaltabban kezeli a témát, s jöllehet célja a betelepített székelyek „rehabilitációja” volt, elfogultság nélkül beleértett a sváb lakosság helyzetébe is.⁶ Szimpátiával ír a hazát kereső magyar népcsoportokról, regisztrálja az akkoriban keletkezett előítéleteket, s azt a tényt, hogy az akkori magyar állam magatartását milyen módon befolyásolta kényszerítőleg a földszerzés szüksége. Ezek magyaráznák meg azt a körülményt, hogy a székelyek betelepítését Baranyába erős ellenszenv kísérte az ott élő németek részéről.

„Ha a felvidékiek voltak a telepések arisztokratái – olvassuk könyvében –, akkor a csángókat a jobbágyok rendjébe kell sorolnunk. (...) kiéhezve, toprongyosan érkeztek meg, ... rozoga szekéren, fáradt lovakkal, lerongyolódott családdal, számtalan gyerekekkel állítottak be az ellenséges sváb falvakba, (...) szélében-hosszában másról sem lehetett hallani, mint a 'csángó cigányok' lustaságáról. Dolgozni nem szeretnek, csak betelepnek a gazdag svábok házába, és addig maradnak ott, míg fel nem esznek mindent”. A méltatlan vádakban rejlő szemernyi igazságról is szó esik azért, az érem „másik oldaláról”. Bodor György a székelyek betelepítésének tapasztalataira emlékezve részletesen hangsúlyozza, miként kellett legyőzni a helyi ellenállást, megszerezni a földet és kiosztani azt a székelyek között.⁸

Ezeknél a kérdéseinknél tehát a különböző válaszok hangsúlyosan tartalmaznak negatív értékelő mozzanatot, mélyebbről jönnek az indulatok. Ilyen példákat hozhatunk föl: a székelyek „jöttek, kizavarták az embert a házából, aztán csak bementek” (Kátoly, 50–59 éves

⁴ Albert Gábor: i. m. 413. old.

⁵ Földi István: Madéfalvától Szekszárdig. Szekszárd. 1987. 250. old.

⁶ Albert Gábor: i. m. 253. old.

⁷ Ugyanott, 417. old.

⁸ Bodor György: Székely honfoglalás 1945-ben. Forrás, 1975.

férfi); „bementek az üres házakba, az itteniek nem tapsoltak” (Vokány, 40–49 éves férfi); „igényeltek, s ez ugyancsak nem tetszett a német lakosságnak” (Mecseknádasd, 25–29 éves férfi); „mint megszállók jöttek, sok joggal” (Mágocs, 40–49 éves nő); „megkapták a legszebb házakat, az ólakban benne voltak a disznók. De most már hiába hánytorgatjuk fel” (Vokány, 40–49 éves nő); „vannak itt is ilyenek 'felvidékiek', 'telepesek'. Örülünk, hogy ha békén hagynak, és ők is, ha mi őket. Kí kellett jönnünk a házunkból miattuk” (Vokány, 60 feletti nő); „mindig kicska lapul a zsebükben, agresszívak”⁹ (Mecseknádasd, 25–29 éves férfi); „lelkifurdalás nélkül ültek bele más javaiba”.

Ezek a válaszok mindenképpen utalnak a sztereotip képalkotás mechanizmusára is: szaknyelven szólva, itt az információt kedvezőtlen ingerhez, ingerövezetbe, asszociációs mezőhöz társítottan ítélték meg, majd túláltalánosították. Ezek a vélemények nem származnak mindig a betelepítés során szerzett személyes tapasztalatból, hiszen sok közöttük a fiatal (és az olyan településbeli, ahová nem költöztek székelyek vagy felvidékiek, bár a népességmozgás itt azért nem zárja ki a közvetlen élmény-lehetőségét). Nyomon követhető azonban, hogyan indult el egy eseménysor egy előítélet-láncolat, amelyet – a szociálpszichológusok tanúsítják – már ellenkező tényállást bizonyító információval, saját pozitív tapasztalattal is nehéz eloszlatni: a sztereotipképzést tanulmányozó szakirodalomban számos szerző állapítja meg azt, hogy ezek makacsul fennmaradnak akkor is, ha egy sztereotípiát hordozója saját elvárását meg nem erősítő információval találkozik. Így, a létező előítéletek megváltoztatásának lehetősége inkább csak elméletben adott.¹⁰ Ezek visszaszorolnak a társadalmi tudat felszíne alá, de olykor előbukkannak, s létüket, hatásukat számos jelenség érzékelteti.¹¹

Az előítéletek kialakulását illetően, több szakember említi a sztereotipképzés megismertető alapjainak fontosságát, s az előítéletet eleve információfeldolgozási torzulásként magyarázzák.¹² Egy másik – pszichoanalitikus ihletű – magyarázat szerint, előítéleteinkkel saját nemkívánatos tulajdonságainkat vetítjük ki másokra, egy „külső csoport” feletti felsőbbrendűség hirdetésével.¹³

Gordon W. Allport, az előítéletek természetrajzát elemezve, a következő meghatározást adja: „Az előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges attitűd, melynek alapja pusztán annyiban van, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében fetételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik.”¹⁴

A székelyekre vonatkozó előítéletek viszonylag hosszas fennmaradását Albert Gábor érdekes módon arra a körülményre vezeti vissza, hogy ez a néprajzi csoport mindmáig megőrizte viszonylagos etnikai különállását, nem szívódott fel nyomtalanul, így „rossz híruk is túlélte a negyvenes éveket.”¹⁵

Visszatérve az elemzésre váró válaszokra, maradjunk abban, hogy bár ez a „rendezési koncepció” – a ki- és betelepítés¹⁶ – történelmileg hosszú távon fölkaavarta az érzelmeket, a fenti példák nem a minta nagy többségének véleményét és ismereteit jellemzik, s ott, ahol az együttélés huzamosabb emberköziséget biztosított, mint például az általunk vizsgált települések közül Hidason (ahová 221 családból álló csoportot irányítottak az akkori szervezők), és Véménden (ahová 1945-ben 114 székely telepes család érkezett), és ahol az ismeretek elmélyítésére másféle alkalom nyílt, a megkérdezettek sokkal valóságűbb és pozitívabb képet alakítottak ki róluk, realisabb értékítéletet mondanak. Nézzünk néhányat ezek közül a válaszok közül is: „Bukovinából telepítették őket. Dolgoznak, beilleszkedtek”;

⁹ A székelyek „bicskás” jellemzése ez esetben egyike az állandónak bizonyuló nemzeti sztereotípiáknak.

¹⁰ Ld. David L. Hamilton, Terence L. Rose: A látszatkorreláció és a sztereotip nézetek fennmaradása – Szociálpszichológia (vál. Hunyady György), Bp. 1984. 391–422. old.

¹¹ Stark Ferenc: Nemzetiségkép a mai magyar politikai és közgondolkodásban. Bp. 1988. 5–17. old.

¹² Ld. H. Tajfel: Cognitive aspects of prejudice. J. Soc. Issues, 1969. 4. sz. 79–97. old.

¹³ Patricia W. Linville: Az összetettség – szélsőségség kapcsolat és az életkoron alapuló sztereotipképzés–Szociálpszichológia. (Vál. Hunyady György) Bp. 1984. 422–469. old.

¹⁴ Allport G. W.: Az előítélet. Bp. 1977.

¹⁵ Albert Gábor: i. m. 413. old.

¹⁶ Füzes Miklós: A népesség anyanyelv szerinti összetételét befolyásoló tényezők Délkelet-Dunántúlon 1941 és 1949 között. III. (A németek kitelepítése) Baranyai Helytörténetírás Évkönyv, 1988–1989.

„a romániai magyarok semmivel jöttek, a szlovákiai magyarok ingóságokkal érkeztek”; „a székelyek könnyebben beilleszkedtek, mint a szlovákiai magyarok”; „a székelyek rendes, szorgalmas emberek”; „A mi falunkba (Mecseknádasd) nem telepítettek székelyeket, a szlovákiai magyarok legtöbbször elköltözött”; „a kitelepített németek tulajdonát (ház, állat, föld) megkapták, jó alapokkal kezdhettek új életet. Önhibájukon kívül sok volt kezdetben az összetűzés az itt élő svábokkal. (Ez elkerülhetetlen volt, a körülmények kényszerítették mindkét felet)”; „szívesen házasodnak sváb leányokkal”; „ugyanúgy jártak, mint mi, ami a kitelepítést illeti, de őket anyagilag támogatták. Tőlünk mindent elvettek” – és még sorolhatnánk az ilyen és hasonló válaszokat.

A fokozott összetettség itt is igazolja a társadalomlélektani elméletet: összefügg az ismeretek gyarapodásával, a tapasztalattal. A fiatalabb nemzedék soraiban, és azok között, akik nem élnek együtt telepésekkel, gyakoribbak a tájékozatlan vagy az előítéletes válaszok. Azokon a településeken viszont, ahol a betelepített magyar családok (szoros) kapcsolatba kerültek a helybeli német lakossággal, és évtizedek óta együtt élnek és dolgoznak, az interetnikus kapcsolatokra vonatkozó kérdéseknél változatosabb válaszokat gyűjtöttünk. Szó esik ezekben a székelyek hazaszeretetről („a székelyek a magyar hazaszeretet mintaképei”), történelmi fejlődésük jellegzetességeiről („nagyon jól őrzik hagyományukat”), találkozhatunk a beilleszkedésük iránti együttérzéssel, még ha itt is kiütözköznek az együttélés eleinte kényszerű elemei („nehéz volt megszokni egymás szokásait”), a telepések közötti eltérések érzékelésével („a felvidékiek hozhatták vagyonukat”) stb.

Megemlítünk még egy információforrást, amelyet elvéve bár, de hangsúlyoznak válaszadóink is: a *könyveket* („ismerem történelmüket a könyvből”).

A válaszok tartalomelemzésének utóhangja és zárómondata lehetne az a megfogalmazás, amely egy 50–59 év közötti mágoosi asszonytól származik: „a világháború után mindezt el kellett felejteni és össze kellett szokni.”

Demeter Zayzon Mária

A folyamatosan élő cserkészmozgalom Pécsen

Századunk legerterjedtebb ifjúsági mozgalma a cserkészlet. Napjainkban mintegy 30 millió a világ cserkészeinek száma. A diktatúrák kivételével – jöllehet politikamentes szervezetről van szó – földünknek szinte minden országában találkozhatunk cserkészfiúkkal és -leányokkal.

Pécs város és Baranya megye cserkészcsoportjai tevékeny részesei voltak a magyar cserkészmozgalom eseményeinek. Így például az 1926-os I. Nemzeti Nagytábornak, az 1933-ban Gödöllőn megrendezett világ-cserkésztalálkozóknak, a IV. jamboreenak. De ott voltak a pécsiek az 1937-es hollandiai jamboreen és az 1939-ben Gödöllőn megrendezett első leánycserkész-világtalálkozóknak, a Pax Tingen is. Számos pécsi cserkészvezető az egyetemen a magyar cserkészmozgalom vezérkarába jutott; a 10-es csapatbeli Balla Dezsőt és a 47-es Tegzes (Teixler) Lászlót kell első helyen megemlítenem.

A magyar és ezen belül a pécsi cserkészmozgalom viszonylag simán élte túl az 1944–45-ös évek nemzeti megrázkódtatásait. Megvalósítva a 3. törvényt (A cserkész ahol tud, segít) segítettek a frontszolgálat miatt távollevő gazdák családjainak a mezőgazdasági munkálatokban, fogadták a harctérről érkező sebesülteket, gyűjtések hosszú sorát rendezték a rászorultak részére. De ott voltak cserkészeink a romhalmazzá vált magyar városok és falvak újjáépítésénél. A pécsi-baranyai csapatok nem egy Dráva menti falu újra lakhatóvá tételén munkálkodtak 1945 nyarán.

Ebben az időben még úgy tűnt, hogy a veszített háború ellenére jobb esztendőök köszöntenek a magyarságra. Szellemi életünk legjelesebbjei, Kodály Zoltán, Szent-Györgyi Albert, Sík Sándor, Karácsony Sándor álltak a megújuló tudományos és művészeti élet élére. Úgy tűnt, hogy végre megvalósulnak 1848 eszméi, a népi írók és a progresszív keresztény értelmiségiek álmai. Hamarosan kiderült, hogy sajnos mindez illúzió; az utolsó törvényesen megválasztott magyar kormányfő, Nagy Ferenc 1947-beli emigrációba történt kényszerítésével egyre világosabbá vált: évezredes történelmünk legsötétebb zsarnokságának küszöbéhez érkezünk!

A magyar cserkészmozgalom likvidálása az 1946. június 17-én, a budapesti Nagykörúton történtekkel kezdődött: ez a Rákosi-féle kommunista vezetés által sugalmazott provokáció

NAPSUGÁR

T E S T V E R E M + N E A L L I H Á T T A L A N A P N A K I .

volt; két részeg orosz katona összekülönbözött, s az egyik holtan maradt az utca kövezetén. A kommunista és társutas sajtó már másnap harsogta a hírt: „KALOT-os (katolikus legénytömörülés) és cserkész orvlövészek követték el a büntetett.”

A következmények nem is maradtak el. Rajk László belügyminiszter több száz, elsősorban keresztny szellemű egyesülettel egyetemben a Magyar Cserkészszövetséget is főszozlatta. Az akkor még nem kommunista többségű kormánykoalíció több pártjának közbenjárására 1946 júliusában létrejöhetett a Karácsony Sándor, Färber József és Jánosi Sándor vezette Magyar Cserkészfiúk Szövetsége.

Ma már világosan látjuk, hogy már az alakuláskor is jócskán adódó problémák ellenére (pl. a katolikus gimnáziumok csapatait, azok vezetőit egyáltalán nem, vagy csak hosszas huzavona után voltak hajlandók átigazolni) jelentős részben becsületes, jóhiszeműen naiv, a cserkészzetet menteni szándékozó vezetők irányították az új szövetség munkáját. Sajnos azonban szép számmal akadtak Rákosiék által beépített ál-cserkészvezetők, akiknek feladata a cserkészmozgalom széttörlésztése, illetve a kommunista és fél-kommunista ifjúsági szervezetekbe történő beolvasztása volt. A szövetség Cserkészfiúk című lapja 1948. április–májusi kettős számának címlapján egy úttörőleány és egy cserkészfiú virágcsokrot nyújt át Rákosi Mátyásnak, „a magyar nép bölcs vezérének”...

Az 1946-os belügyminiszteri betiltás éppen a nyári táborok idejének kellős közepén érte a pécsi cserkészcsapatokat. Rövid tanakodás után különböző elnevezésekkel (diaktábor, sporttábor stb.) mégis megrendezték a nyári nagytáborokat. Az új szövetségbe történő átigazolások – néhány katolikus csapat kivételével – aránylag zökkenőmentesen folytak. A VI. jamboreen (Franciaország) pécsi és baranyai cserkészek is részt vehettek 1947 nyarán.

1948 tavaszán aztán folygorsultak az események. Március végétől szinte hétről hétre jöttek az egymásnak ellentmondó hírek; főszozlatajk végleg a cserkészzetet, ill. egyesülni kell a különböző, úgymond „demokratikus” ifjúsági szervezetekkel. A kommunista sajtó egyre fokozódóan támadta az egyházi iskolákat, azok tanárait és cserkészvezetőit. (Ez leplezetlen előkészítése volt az egyházi iskolák államosításának, a cserkészzet törvényen kívül helyezésének.) Ezek hatására a pécsi Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának igazgatója, Kühn Szaniszló március 30-án bejelentette a Cserkészfiúk Szövetségének, hogy az iskolában 1916 óta működő 47. sz. Szent László király cserkészcsapat tevékenységét kénytelen megszüntetni azért, hogy a csapat és a szövetség között – a csapat állítólagos meg nem felelő szelleme és vezetése miatt – ismételtelen felmerült aggályokat eloszlassa...

Mindezekről függetlenül 1948 nyarán minden pécsi cserkészcsapat (volt, aki ismét fedőnévvel) táborba szállt. A hagyományos nagytáborokon kívül mozgótábor, regőstábor is rendeztek.

1948. június 27-én Budapesten a tiszta cserkészszervezetekhez hű maradó vezetőktől, csapatoktól „megtisztított” szövetség vezető emberei – többek közt Surányi László és Erdélyi Ferenc – aláírtak egy, az úttörőmozgalommal történő fúziót bejelentő nyilatkozatot. Hogy ezek a személyek kit vagy mit képviseltek, honnan kapták felhatalmazásukat e szegventeljes lépéshez, a fentiek nyomán nem nehéz elképzelni. Köztudott, hogy ennél jóval súlyosabb jogtalanságok, manipulációk számtalan esetben történtek abban az időben, de főleg azt követően... A fondorlatok sorozatával előkészített „fúziót” a magyar cserkészzet, a nemzetközi cserkészmozgalom sohasem fogadta el sem jogi, sem erkölcsi vonatkozásban.

A pécsi cserkészek szeptember 12-én, a honvédnapon még egyenruhás alakulatban vonultak föl, aztán a szekrények mélyére kerültek a cserkészuniformisok. Isten tudja, mennyi időre...

1948. szeptember 3-án este gimnazista cserkészfiúk ülték körül a tábortüzet a mecseki Hidasi-völgy Csurgó-sziklája fölött. Reggel még tanévnnyitő ünnepségen voltak – elsön az államosítás után –, s most a jövő kilátásairól tanakodtak. Azt világosan látták, hogy a magyar cserkészzetet halálra ítélte a politikai vezetés. De azt is tudták, hogy valamilyen formában tovább kell folytatni azt a munkát, melyet négy évtizeddel ezelőtt Baden-Powell és az első cserkészfiúk megkezdtek.

Éjfél után 2 óráig tanácskoztak, aztán rövid közös ima után sátraikba tértek éjszakai pihenőre. Elhatározásuk szilárd volt: egyenruha, zászló, cserkészotthon nélkül is folytatják a cserkészmunkát! Hogy milyen formában? Az Uristen segítségével bizonyára megtalálják a helyes utat...

Ma már tudjuk, hogy ezekben a napokban, hetekben Magyarország sok-sok cserkész, cserkészvezetője folytatott tanácskozást hasonló céllal. Innen kezdve – pontosan negyven

Kedves Ivasivka tanár Úr!

Hálás köszönettel vettem január 7.-én kelt érdekes levelét.

Főleg annak örültem levelében, hogy újra feléled a cserkészmozgalom Magyarországon, ahol annak idején, az első és a második világháború között, rendkívül erős volt és jó munkát végzett. Ma, amikor fiataljaink minden oldalról veszélynek vannak kitéve, a cserkészmozgalom adhat nekik erkölcsi tartalmat, egészséges fizikai tevékenységet, és azonkívül olyan szellemet, amelyre főleg a mai fiatalságnak még igen nagy szüksége lesz. Adja Isten tehát, hogy sikeres legyen.

Legmelegebb jókívánságaimmal,

HABSBURG OTTO

évig – kettős vonalon él tovább a magyar cserkészet: 1. Idehaza illegálisan. 2. Külföldön, az emigrációban.

Ismeretes, hogy a II. világháborút követően magyarok százezrei kényszerültek elhagyni szülőhazájukat. Velük együtt számos cserkészvezető is. Már közvetlenül a háború befejezése után kísérletek történtek Ausztria és Németország nyugati övezeteiben magyar cserkészcsapatok szervezésére. A szervezőmunkát az 1946-ban létrejött Teleki Pál Cserkész Munkaközösség koordinálta. 1948 nyarán, a magyarországi cserkészet megszüntével a munkaközösség átalakult és fölvette a Magyar Cserkészszövetség nevet. Tevékenységi köre ekkor még csupán Európára terjedt ki. 1949 februárjában 37 csapathoz 2113 cserkész tartozott. Az emigráns Magyar Cserkészszövetség legfőbb irányítói az utolsó hazai főcserkész, Kisbarnaki Farkas Ferenc, a pécsi származású Mattyasovszky Zsolnay Miklós és Bodnár Gábor voltak. Hozzájuk csatlakozott később az ugyancsak pécsi Ádám János jezsuita és Kölley György atya. 1951 tavaszától az Egyesült Államokba helyezték át a szövetség központját. A garfieldi centrum 1984-ben 84 csapat, ezen belül 6200 magyar cserkész működését fogta össze. Rendkívül fontos kulturális missziót tölt be a szövetség az emigrációban. Sok helyen a fiatalok magyarságmegőrzésének egyetlen formáját jelenti a cserkészet. A hetvenes évek elején született meg a jelszó: „Minden cserkészcsapat magyar iskola is együttal!” Ennek értelmében csapat-, kerületi, illetve központi táborozásokon

Tábori szentmise egy mecseki cserkész táborban 1991 nyarán

magyar nyelvet, irodalmat, történelmet, földrajzot, néptáncot és népzénetet tanulnak a fiatalok. 1964-ben alapították az USA-beli Fillmore mellett a Sik Sándor Cserkészparkot, ahol a vezetőképző táborokon kívül minden évben magyarságtanulmányi táborokat is szerveznek. Ezek magyar érettségi vizsgákkal fejeződnek be.

De térjünk vissza a föld alá kényszerített magyarországi – ezen belül a pécsi – cserkészethez. Levetve az egyenruhát szinte alig csökkent létszámmal dolgozott tovább az öt legrégebb pécsi csapat, a 10-es P. Á. R., a 47-es Szent László király, a 141-es Turul, a 613-as Pius és a 217-es K. M. I. (Keresztény Munkás Ifjú). Természetesen csapat- és rajmunkáról szó sem lehetett, de az őrök annál eredményesebben tevékenykedtek. A 10-esek 1948 őszén, 1949 tavaszán a pécsi ferences rendházban kaptak ideiglenes otthont, de a terror fokozódásával a rendházba történő bejárás is egyre kockázatosabb lett, főleg az 1949. februári Mindszenty-per után. Új megoldás után kellett nézni. Az őrsi összejövetelek a fiúk, elsősorban az őrvezetők lakásán folytak. Itt és a mecseki kirándulásokon készültek föl a próbázásokra és a májusi fogadalomtételre, mely szűk körben a Mandulás melletti erdőben volt.

A táborozási időszak közeledtével újabb probléma jelentkezett: hogyan, milyen szervezet számára kérjenek táborozási engedélyt az illetékes hatóságoktól, erdőigazgatóságtól? (A sátrak, a tábori felszerelés jelentős hányadát cserkészleleménnyel sikerült megmenteni!) A turistaszövetség (TTE, majd MTSZ) soraiba történő belépés bizonyult a legcélszerűbbnek; előbb a vezetők, majd a cserkészek léptek be és kaptak igazolványt. Ezek fölmutatása, valamint az erdőigazgatóságoknál állásban lévő öregcserkészek segítsége tette lehetővé, hogy már 1949-ben és az azt követő csaknem másfél évtizedben akadály nélkül kapjanak táborozási engedélyt a „különböző turista szakosztályok fiataljai.”

1949. április 15–18. között volt a 10. sz. P. Á. R. csapat három őrének (Rókák, Fecskek, Sirályok) húsvéti tábora a Zengő alatti Szentlászlói-völgyben Tillai Aurél vezetésével. Felejthetetlen élmény volt újra táborház köré ülni, fújni a cserkészszótagokat, a fagypontra körüli éjszakában sátorban aludni, imádkozni a csillagos ég alatt! Hát mégis lehet? Hát mégsem tudták a sötét erők elvenni tőlük a cserkészéletet? Folytathatják, amiről már-már azt hitték, hogy vége van, nincs tovább?

Még kézzel írt tábori újságot is szerkesztettek Tábori Harsona címmel, tele tréfákkal, rigmusokkal, elgondolkodtató írásokkal. Pedig otthon, a városokban, az országban megdöbbentő események történtek; két hónapja volt Mindszenty bíboros pere, nap mint nap lehetett hallani, hogy kit hurcoltak el, kinek vették el a műhelyét, üzletét, kiket távolítottak el – talán éppen az övékére hasonló „bűncselekmények” miatt – munkahelyükről, iskolájukból. De számukra a húsvéti tábor négy napja – talán Magyarország első „egyenruha nélküli” cserkész-táborára – múlhatatlan élményt, szilárd magabiztonságot adott...

A pécsi 217-es Keresztény Munkás Ifjú (KMI) cserkészcsapat tagjai 1948 és 1949 nyarán a Tolna megyei Szedres község templomának fölépítésében vállaltak oroszlánrész Hidasi János káplán, cserkésztszist vezetésével. Sikeres táborüzeket rendeztek a falu népe számára, akik minden jóval ellátták a templomépítő cserkészfiúkat. (Persze azt ők sem tudhatták, hogy cserkészekről van szó, de talán sokkal többet mondott számukra mindaz, amit közösségükért ezek a fiatalok tettek...) Jól megérdemelt Velence-tavi táborozás követte a templomépítést...

Ezekkel egy időben az államosított Ciszterci Gimnázium 47-es csapatának őrsői is vitték tovább a cserkészgondolatot. Otthonuktól megfosztva ők is lakásokon gyűltek össze és a Mecsek erdeiben. A többi csapathoz képest ők még veszélytelibb helyzetben folytatták a munkát; mint hajdani egyházi gimnázium tanulói fokozottabban voltak kitéve a kommunista irányítású Diákszövetség és az ÁVH szaglászásainak. Mindezek ellenére 1949 nyarán ők is rendeztek táborokat, melyek közül a legnevezetesebb a tanáruk, dr. Siptár Ernő cserkésztszist által vezetett dunai vízi mozgótábor volt rengeteg élménnyel. Sajnos a legnagyobb óvatosság ellenére „kipattant”: lényegében cserkészvállalkozásról volt szó. Megtorlasként dr. Siptár Ernőt a gimnáziumból általános iskolába helyezték át. Siptár Ernő személye, tevékenysége meghatározó jellegű volt a föld alá kényszerített, de töretlenül munkálkodó pécsi cserkészlet további éveiben is; a legnagyobb kockázatot vállalva járta a különböző táborokat, előadásai-
val, a vezetőképzésben betöltött szerepével, személyes példamutatásával óriási szolgálatot tett a magyar cserkészletnek! Az üldöztetés idején írt cserkészdalszövegei a mai napig élnék a hazai és külföldi magyar cserkészmozgalomban.

A 47-es cserkészlet nagy segítséget kaptak idősebb társuktól, Arató Lászlótól és egy fiatal pálos szerzetestől, Bolváry L. Páltól, aki Pál atya néven már ekkor is a pécsi ifjúság nagy tekintélyű vezető egyénisége volt.

Dacolva az egyre növekvő terrorral, folytatódott a két nagy múltú pécsi csapat (10-es, 47-es) földalatti tevékenysége. Újabb őrsök születtek, megindult a vezetőképzés, a 10-esek még kis példányszámú újságot is indítottak Napsugár néven, melyet más lapok is követtek. Munkatársaik között olyan nevekkel találkozhatunk, mint az akkor már Európa-hírű cserkész-zeneszerző, Bárdos Lajos vagy Krassóy Ferenc, a pécsi cserkészkerület egykori vezetőtszistje. Mind belső, mind külső szempontok kívánatosá tették, hogy őrsünk többsége áttérjen az *indianromantikára*; ez vonzotta a fiúkat, másrészt pedig némi védeltséget jelentett a táborainkba azért akarva-akaratlanul bele-belebotló, számunkra nemkívánatos személyekkel szemben...

Hatalmas lendítő erőt adott az a tény, hogy 1953 elején Sziklatábor néven egyesült a 10-es és 47-es csapat. További munkáját – kitűnő egyetértésben – egy „triumvirátus” irányította: Bolváry Pál atya, Arató László és e sorok írója. Természetesen ez a fúzió hallgatóságos volt csupán, hiszen a fiúk, az egyes őrsök csak a saját munkájukról tudhattak. A vezetőképző táborokban senki nem mondhatta meg a polgári nevét; indián néven mutatkoztak be egymásnak. Ez az óvatosság tette lehetővé, hogy a pécsi cserkészlet szinte akadályoztatás

nélkül folytathatta tevékenységét egészen 1961 februárjáig... (Csupán a „triumvirátusnak” volt teljes átfogó képe a pontos létszámról, az őrök munkájáról.)

A Sziklatábor cserkészcsapat a vezetőképítés további segítésére még szamizdat jellegű könyvkiadásra is vállalkozott a táborvezetés, jellemnevelés, játékvezetés, a cserkészdzalkincs, próbáztatás témakörében. (Ezek közül több munka alapját jelenti a napjainkban megjelenő és gyarapodó cserkészirodalomnak.)

Az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaiban újjáéledt a Magyar Cserkészszövetség. November 2-án Krassóy Ferenc és jelen sorok írója vezetésével megalakult a pécsi cserkészkerület ideiglenes intézőbizottsága. Az akkor mintegy 60 fővel munkálkodó Sziklatábor cserkészcsapat azonnal kérte igazolását a szövetségtől. Sajnos erre már nem kerülhetett sor; két nap múlva közbeszólt a szomorú történelem.

Bármilyen nagy volt az orosz beözönléssel járó megdöbbenés, a pécsi cserkészlet egy pillanatra sem szűnt meg tevékenykedni. Ékes bizonyítéka ennek, hogy már november 11-én megalakult a Sziklatábor első *leányőrs*e Nagy Edit vezetésével. Ezt rövid időn belül újabb őrsalakulások követték. Nagy Edit mellé hamarosan több lelkes leányvezető csatlakozott, így Bencze Piroska, Papp Ágnes, Hetey Melinda, Fohl Márta, Fohl Zsuzsa, Tiszóczy Melinda. 1957 tavaszán a 60 fős fiúközösség mellett egy 40 leányt magába foglaló leányraj működött. 1957. június 29. és július 4. között már vezetőképítő tábort is rendeztek a Mecseknádasd közelében lévő Rákvár alatt, a Wagner-malomban, mely kitűnő útravalót adott a résztvevőknek. A következő években – télen is! – egymás után rendezték a Mecsek-vidéken, a Balaton-parton a leánycserkész táborokat. Nem egy leányőrs gondját viselte egy-egy elhagyott, magatehetetlen öregembernek. A tehetősebbek közt pénzt, ruhát gyűjtöttek és osztották szét a rászorultak között. A fiútáborokhoz hasonlóan a leányoknál is szinte minden nap volt szentmise, részben Pál atya, részben a nyári vakációit általában Pécsen töltő budapesti dr. Arató M. Orbán ciszterci atya jóvoltából.

Az egyre jobban kivirágzó leánycserkész munka beszédesen bizonyította, hogy a cserkészmozgalom képes értékes programot adni a leányifjúságnak is. Csupán egytől kell óvakodnia: semmi áron ne kívánja a fiúkat majmolni!

A következő években egyre színesedő programmal, balatoni táborokkal, téli táborokkal, kerékpáros mozgótáborokkal, ún. lelkitáborokkal folytatódott a pécsi cserkész munka. Túljutottunk az egyenruha nélküli cserkészlet első évtizedén. Ezzel párhuzamosan Csonka Ferenc káplán (217-es cserkészvezető) irányításával a pécsi belvárosi templom köré csoportosult fiatalok szerveződtek cserkészőrsökbe, jöllehet a „cserkész” szót a többiekhez hasonlóan sem szóban, sem írásban ők sem használták. Úgy tűnt tehát, hogy – a maximális óvatosság fenntartása mellett – akadály nélkül folytatódhat az illegális pécsi cserkészélet.

Igy érkezett el 1961. február 6. éjszakája. Egy országosan összehangolt ÁVH-s (bár hivatalosan ekkor már nem így nevezték) terrorakció elvágta a szépen virágzó cserkész munka – legalábbis a szervezett keretek közt élő cserkésztevékenység – fonálát. A legjelesebb cserkészvezetők – Pécsen Bolváry Pál, Csonka Ferenc, Arató László – börtönbe kerültek, sokakat kizártak az egyetemről, felfüggesztettek állásukból. Derékba tört az eredményesen munkálkodó magyar cserkészmozgalom. Megsemmisítették a kereteket, nagyszámú értékes dokumentumot koboztak el, küldtek papírzúdába.

De nem tudták megsemmisíteni a cserkészszemét! Ott élt az tovább a szűk baráti összejöveteleken, az iskolai tanórákon, kórus- és sporttáborokban, ahol cserkész volt a tanár, a karnagy, a sportvezető... Mint hegyi bűvópatak eltűnt a felszínről, de élt, létezett tovább a magyar cserkészlet. Mint a táborút, mely látszólag elhamvadt, de a hamu alatt izzik a parázs (és melegít!), hogy aztán egy szélfuvallat érintésére újra föllángoljon és ismét messze fénylő táborút legyen belőle!...

Erre a szélfuvallatra 27 esztendő kellett várnunk. 1987 végén már érezhető volt, hogy recseg-ropog a szovjet impérium kegyeiből létező Kádár-diktatúra erőszakkal összeeszkábált épülete. Persze ez már következménye volt a világgommunizmus meglehetősen látványos haldoklásának... De a pécsi cserkészlet újjáéledésének első jelzését *Csonka Ferenc atyának* az Új Ember 1986. április 13-i számában megjelent Jó munkát! című írása jelentette. Ebben a cikkben a kiváló cserkész-pap a cserkészek védőszentjének, Szent Györgynek ünnepén megtartandó szentmisét kezdeményezte. Erre már abban az évben sor került. (Csonka páter néhány hónappal később Budapesten megnyugtatóan a mai napig sem tisztázott körülmények közt közlekedési baleset áldozata lett...)

1988 tavaszán aztán megszapordtak a cserkész vonatkozású történések. Május 21-én a 10. sz. P. Á. R. csapat öregcserkészei a mecseki Keresztkunyhónál tartott – akkor még illegális –

összejövetelükön újjáalakították nagy múltú cserkészcsapatukat. Parancsnokká az országos rangú jeles cserkésztszisztet, dr. Siptár Lászlót választották. Május 27-én A magyar cserkészlet története címmel kiállítás nyílt a szegedi Móra Ferenc Múzeumban. Az Egyesült Államokba látogató egyik utolsó kommunista miniszterelnöknek, Grósz Károlynak az emigráns Magyar Cserkészszövetség képviselői szóba hozták a hazai cserkészlet újraindításának kérdését. A kormányfő pozitív válaszában sajnálatos hibának nevezte a magyar cserkészlet 1948-beli megszüntetését. Július 15-én a Kossuth Rádió kilenc öregcserkész szólamot adott meg cserkészügyben. Nem sokkal később a kiváló ciszterci zenetudós, Rajeczky Benjámín és egykori cserkészársai jelentek meg a Magyar Televízió képernyőjén. Cserkészemlékeiket elevenítették föl országos sikerrel. A nyár folyamán a pécsi székesegyház hittanosi cserkészlettel együtt táboroztak Pavlekovics Ferenc káplán vezetésével a mecseki Magyarhertelenben. (E közösségből alakult meg a következő évben a 604. sz. Szent Mór csapat.) A Magyar Nemzet szinte minden héten közölt cserkészvonalozású írásokat. Ugyanígy a rádió és a televízió egyre sűrűbben jelentkezett cserkészanyagú programjaival. *Október 12-én Budapesten, a Múzeum Kávéházban megalakult a Magyar Cserkészszövetség Ideiglenes Intéző Bizottsága.* Október 22-én a kőszegi vármúzeumban Bakay Kornél igazgató szervezésében a szegedihez hasonló cserkészkiállítás nyílt. A bevezető szavakat (cserkészegyenruhában!) kiváló színművésznk, Sinkovits Imre, a budapesti 158. sz. Árpád csapat öregcserkésze mondta, majd megszólaltatta Keresztury Dezsőnek a magyar cserkészlet újjászületésére írt epigrammáját:

CSERKÉSZ-KÖSZÖNTŐ

*Az igaz cserkész tudja jól,
Közössége nem jub-akol,
De szabad lelkek szövetsége
Vállalt rendben, termékeny béke.
Célja nem hazug szolgaság,
De emberséges jobb világ.*

November 5-én Pécsen, a Hotel Minaret (egykori és mai ferences rendház) különtermében megalakult a Pécsi Cserkészek Baráti Köre, mely november 20-án a kertvárosi plébánián megválasztotta az ideiglenes cserkészkerületi vezetőséget dr. Siptár László, dr. Mohay András, Ivasivka Mátyás és Pavlekovics Ferenc személyében. November 12-én országos cserkésztalálkozó volt a budapesti Jurta Színházban, melyen népes pécsi küldöttség vett részt. November 18-án Pécsre látogatott Bodnár Gábor, a külföldi Magyar Cserkészszövetség ügyvezető elnöke. A pálosok temploma hittantermében Magyar cserkészlet a nagyvilágban címmel videóval színeztet előadást tartott a nagyszámú öregcserkész hallgatóság részére. 1989. január 23-án Budapesten, a Bem-rakparton *de jure* is megalakult a Magyar Cserkészszövetség. Itt kéttagú delegáció, dr. Páva István és dr. Strasser Tibor képviselte a pécsi kerületet. Másnap, január 24-én, a Fővárosi Bíróságon 1. sorszámmal bejegyezték a szövetséget. Ezzel – négy évtizedes hivatalos elhallgatás, üldöztetés után – újra legálisan is létezik a magyar cserkészmozgalom, mint az 1912-ben létrejött Magyar Cserkészszövetség jogutóda.

Az újjáéledő pécsi cserkészletnek jeles napja volt 1989. február 25. Ekkorra hívta össze az ideiglenes vezetőség most már Baranya, Somogy és Tolna cserkészeinek, a VI. kerületnek első közgyűlését Pécsre, a Liszt Ferenc hangversenyterembe. A megjelentek mintegy 300 fős közösségében még többségben voltak az öregcserkészek, de a jövő ígérteként már számos ifjú cserkészjelöltet is láthattunk. A három korelnök, Agócsy László, dr. Szkladányi László és dr. Siptár László irányításával megválasztották a végleges vezetőséget és az intézőbizottságot. Kerületi elnök Várnagy Viktor, ügyvezető elnök dr. Mohay András, vezetőtszint Ivasivka Mátyás lett. A szűkebb vezetőségbe választották meg dr. Páva Istvánt, Staub Ernőt, Tegzes Bélát, Papp Istvánt, Breuer Klárát és dr. Strasser Tibort.

A kerület megalakulását követően azonnal megkezdődött az érdemi cserkészmunka, melynek tengelyében a vezetőképzés, valamint a csapatszerveződések elősegítése állt. Egymás után alakultak újjá – most már fiatal fiúk és lányok közreműködésével – a nagy múltú pécsi csapatok. Somogy és Tolna megye szinte havonta jelezte egy-egy cserkészcsapatának megszületését, illetve újjáéledését.

A reneszánszát élni kezdő pécsi cserkészzet első kiemelkedő eseménye volt a 41 év óta először szabadon, nyilvánosan megtartható fogadalomtétel. Erre a cserkészek hagyományos Szent György-napi szentmiséje után, 1989. április 23-án délután került sor a Nagy Lajos Gimnázium udvarán a Pécsről Budapestre származott országos elnök, dr. Surján László professzor előtt. Ezúttal tettek fogadalmat a próbázott fiatalok és újították meg fogadalmukat az öregcserkészek. Dr. Cserhádi József megyés püspök és Varsányi Ferenc evangélikus lelkész szölt a mintegy 300 egybegyűlthöz.

Három év telt el eme események óta. A Magyar Cserkészszövetség újra tagja lett a nemzetközi központnak, ezzel újra bekapcsolódtunk a világcserkészzet verkeringésébe. Kis létszámú, de igen eredményesen szereplő, két órsból álló küldöttségünk (benne két pécsi cserkész) ott volt az 1991. évi, immár 17. jamboreen, Szöulban. De jelen vagyunk most már szinte minden nemzetközi cserkészfórumon, rendezvényen. Nyaranként ismét cserkészdal-tól hangosak a magyar erdők. Nyári táborainkat sok esetben külföldi cserkésztestvéreinkkel együtt rendezzük. *20 ezer körül van a hazai cserkészek száma,* ez szinte napról napra növekszik.

A pécsi-baranyai cserkészzet – múltjához híven – most is példamutató az egész magyar cserkészmozgalom számára. Legjobbjai ott vannak az országos vezetőképző táborokban, tollforgatói könyvekkel, a Magyar Cserkész, a Vezetők Lapja és a Zászlónk hasábjain iránymutató írásokkal segítik a mozgalom továbbfejlődését.

A 75. évén túlépelt pécsi cserkészzet maradandó emlékü eseménye volt 1991. november 1-jén a Teleki Pál-dombormű avatása a Nagy Lajos Gimnáziumban, a nagy magyar főcserkész unokájának jelenlétében. Zárjuk rövid pécsi cserkész történetünket Teleki Pál egyik látnoki gondolatával, melyet három nappal a halála előtt, 1941 tavaszán Dessewffy Gyulának fejtett ki: „Az ország e pillanatban elveszett. A németek elveszítik a háborút. Az oroszok megszállják az országot. De az orosz uralom is átmeneti lesz; pusztítást jelent és szenvedést, de utána magához tér és újra éled az ország...”

Úgy tűnik, hogy a kiváló államférfi gondolatörának utolsó félmondata napjainkban válik valósággá. S a magyar cserkészzet ennek az újjáéledésnek tevékeny közreműködője kíván lenni.

Ivasivka Mátyás

HÍREK

Kútmúzeum Balassagyarmaton

Balassagyarmaton a Nógrád Megyei Víz- és Csatornamű Vállalat Üzemnőkségén kútmúzeumot hozott létre György János, víztermelés csoportvezetője. A vízmű nyárfás ligetében „vizfelhordó szerkezetek”, kútak sorakoznak nagyapáink idejéből. A palóc vidékről összegyűjtött, ipartörténeti emlékek is beillő tárlat egyedülállónak és egyben követésre méltónak tekinthető.

Szabó Sándor felvétele